

MÜMTEHİNE

﴿ ٦٠ ﴾ سُورَةُ الْمُتَحِنَةِ

Bu Sûreye « حَا » nın fethiyle Mümtehane veya kesriyle Mümtehine yâhud İmtihan sûresi denilir. En

meşhuru evvelkisidir. Fethile Mümtehane, ismi meful müfred müennes olup imtihan olunan kadın

ma'nasına olarak nüzulüne sebep olan kadının vasfıdırki Sûretülmer'etil mümtehane takdirinde olur.

Maamafih «Elcemaatül mümtehane» ma'nasına olmak muhtemeldir. Kesrile Mümtehine ise ismi faildir. Bu

surette ya Sûrenin vasfı olup izafet, mevsufun sıfatına izafeti kabîlinden olur. Yâhud bu Sûrede imtihan

emrini havi olan «

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا جَاءَكُمْ الْمُؤْمِنَاتُ مُهَاجِرَاتٍ
سورة الآية الممتحنة « فَاْمْتَحِنُوهُنَّ » âyetine işaret olarak küllün

cüz'e izafeti kabîlinden olur. İmtihan sûresi denilmesi bütün mazmununa nazaren daha mutlak olarak

vâzıhtır. Buna bir de Meveddet sûresi denildiği dahi naklolunmuştur ki «

«عَسَى اللَّهُ أَنْ يَجْعَلَ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَ الَّذِينَ عَادَيْتُمْ مِنْهُمْ مَوْدَةً»

âyeti münasebetiyle olmak gerektir. Nüzulü hicretten muahhar olduğu için medenîdir.

Âyetleri - On üçtür.

Kelimeleri - Üçyüz kırk sekizdir.

Harfleri - Bin beşyüz ondur.

Fasılası - لم نرد harfleridir.

Mü'minlerin hali harbde ve hali sulhta kâfirlere karşı

Sh:»4887

ta'kiyb etmeleri iktiza eden ba'zı ahlâk ve ahkâma teallûk eden işbu İmtihan Sûresi sûrei Haşerin «

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَلْتَنْظُرْ نَفْسٌ مَّا قَدَّمَتْ لِغَدٍ

hitabesiyle başlayan hatimesinin bir devamı sayılabilecek kadar yakın bir münasebeti ve âhirindeki izzet ve

hikmet ile tenzih mazmunlarının muktezası olan bir takım evamir ve nevahi ile ta'limat ve irşadatı havi

olmak itibariyle ona şiddetli bir ittisal ile alâkadardır. Şöyle ki:

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ
﴿١﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا عَدُوِّي وَعَدُوَّكُمْ أَوْلِيَاءَ
تُلْقُونَ إِلَيْهِم بِالْمَوَدَّةِ وَقَدْ كَفَرُوا بِمَا جَاءَكُمْ مِنَ الْحَقِّ
يُخْرِجُونَ الرَّسُولَ وَإِيَّاكُمْ أَنْ تُؤْمِنُوا بِاللَّهِ رَبِّكُمْ إِنْ كُنْتُمْ
خَرَجْتُمْ جِهَادًا فِي سَبِيلِي وَابْتِغَاءَ مَرْضَاتِي تُسِرُّونَ إِلَيْهِم
بِالْمَوَدَّةِ وَأَنَا أَعْلَمُ بِمَا أَخْفَيْتُمْ وَمَا أَعْلَنْتُمْ وَمَنْ يَفْعَلْهُ مِنْكُمْ
فَقَدْ ضَلَّ سَوَاءَ السَّبِيلِ ﴿٢﴾ إِنْ يَثْقَفُوكُمْ يَكُونُوا لَكُمْ أَعْدَاءَ
وَيَبْسُطُوا إِلَيْكُمْ أَيْدِيَهُمْ وَالسِّنَنَتَهُم بِالسُّوءِ وَوَدُّوا لَوْ تَكْفُرُونَ
﴿٣﴾ لَنْ نَنْفَعَكُمْ أَرْحَامَكُمْ وَلَا أَوْلَادَكُمْ يَوْمَ الْقِيَمَةِ يَفْصِلُ
بَيْنَكُمْ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿٤﴾

﴿٤﴾ قَدْ كَانَتْ لَكُمْ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ فِي إِبْرَاهِيمَ وَالَّذِينَ مَعَهُ إِذْ
 قَالُوا لِقَوْمِهِمْ إِنَّا بُرَعَاؤُا مِنْكُمْ وَمِمَّا تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ
 كَفَرْنَا بِكُمْ وَبَدَا بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ الْعَدَاوَةُ وَالْبَغْضَاءُ أَبَدًا حَتَّى
 تُؤْمِنُوا بِاللَّهِ وَحَدَهُ إِلَّا قَوْلَ إِبْرَاهِيمَ لِأَبِيهِ لَأَسْتَغْفِرَنَّ لَكَ وَمَا
 أَمْلِكُ لَكَ مِنَ اللَّهِ مِنْ شَيْءٍ رَبَّنَا عَلَيْكَ تَوَكَّلْنَا وَإِلَيْكَ أَنَبْنَا
 وَإِلَيْكَ الْمَصِيرُ ﴿٥﴾ رَبَّنَا لَا تَجْعَلْنَا فِتْنَةً لِلَّذِينَ كَفَرُوا
 وَاعْفِرْ لَنَا رَبَّنَا إِنَّكَ أَنْتَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٦﴾ لَقَدْ كَانَ
 لَكُمْ فِيهِمْ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِمَنْ كَانَ يَرْجُوا اللَّهَ وَالْيَوْمَ الْآخِرَ
 وَمَنْ يَتَوَلَّ فَإِنَّ اللَّهَ هُوَ الْغَنِيُّ الْحَمِيدُ ﴿٧﴾ عَسَى اللَّهُ أَنْ
 يَجْعَلَ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَ الَّذِينَ عَادَيْتُمْ مِنْهُمْ مَوَدَّةً وَاللَّهُ قَدِيرٌ وَاللَّهُ
 غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٨﴾ لَا يَنْهَيْكُمْ اللَّهُ عَنِ الَّذِينَ لَمْ يُقَاتِلُوكُمْ فِي
 الدِّينِ وَلَمْ يُخْرِجُوكُمْ مِنْ دِيَارِكُمْ أَنْ تَبَرُّوهُمْ وَتُقْسِطُوا إِلَيْهِمْ
 إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِينَ ﴿٩﴾

﴿٩﴾ اِنَّمَا يَنْهٰىكُمُ اللّٰهُ عَنِ الذّٰلِمِيْنَ قَاتِلُوْكُمْ فِى الدِّيْنِ
وَ اَخْرَجُوْكُمْ مِنْ دِيَارِكُمْ وَ ظَاهَرُوْا عَلٰى اَخْرَاجِكُمْ اَنْ تَوَلَّوْهُم
وَ مَنْ يَتَوَلَّهُمْ فَاُولٰٓئِكَ هُمُ الظّٰلِمُوْنَ ﴿٩﴾

Meali Şerifi

Ey o bütün iman edenler! Düşmanımı ve düşmanınızı dostlar yerine tutmayın, siz onlara meveddet ilka ediyorsunuz, onlar ise haktan size gelene küfrettiler, rabbınız Allaha iman ediyorsunuz diye sizi ve Peygamberi çıkarıyorlardı, eğer sizler benim yolumda ve rızam uğurunda cihad için çıktınızsa... Siz meveddetle onlara sir veriyorsunuz, halbuki ben sizin gizlediklerinizi de açıkladıklarınızı da hepsini bilirim ve içinizden her kim onu yaparsa artık düz yolun ortasında şaşırmış olur 1 Eğer onlar size bir zafer bulurlarsa hepinize düşman kesilirler ve sizlere fenalıkla ellerini ve dillerini uzatır ve arzu ederler ki hep kâfir olsanız! ne hısımlarınızın ne de evlâdlarınızın size asla menfeati olmaz, o kıyamet gününde aranızı ayırır ve Allah hep amellerinizi gözetir 2 Sizin için güzel bir örnek İbrahim ile beraberindekiler de oldu: Vaktiyle onlar kavımlarına şöyle dediler: "Biz sizlerden ve Allahdan başka taptıklarınızdan beriyiz ve sizi

tanımıyoruz, taki siz Allahın birliğine iman edinciye kadar, sizinle aramızda ebedî buğz-u adavet başladı"

ancak İbrahimin babasına "Elbette senin için istiğfar edeceğim" maamafih senin için Allahdan hiç bir şeye

gücüm yetmez" demesi müstesna, dediler: 3 Ya

Sh:»4890

rabbenal Biz ancak sana tevekkül kıldık ve sana gönül verdik ve bütün gidiş sanadır 4 Ya rabbenal bizleri

o küfredenlerin fitnesi kılma ve bizlere mağfiret buyur, çünkü sensin ancak öyle azîz öyle hakîm 5

Hakikaten sizler için güzel bir örnek onlarda olmuştur: Allaha ve Âhıret gününe ümmid besleyenler için; her

kim de aksine giderse haberi olsun ki sizinle onlar içinden düşmanlaştıklarınız arasında bir meveddet

husule getire. Allah kadîrdir, Allah gafurdur rahîmdir 7 Allah sizi din hakkında size kıtal yapmıyan ve sizi

yurdlarınızdan çıkarmıyan kimselerden, onlara iyilik etmeniz ve kendilerine adalet yapmanızdan

nehyetmez, çünkü Allah adalet yapanları sever 8 Allah sizi ancak size din hakkında kıtal yapan ve sizi

yurdlarınızdan çıkararak ve çıkarılmanıza muzaheret eden kimselerden, onlara dostluk etmenizden

nehyediyor, her kim de onlara dostluk ederse işte onlar kendilerine yazık eden zalimlerdir 9

1. ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا عَدُوِّي وَعَدُوَّكُمْ أَوْلِيَاءَ﴾

- bunun sebebi nüzulü Hâtîb İbni ebî Belte'anın bir mektubu olmuştur. Bu babda tefsir ve hadîs kitaplarında

varid olan rivayetlerin haslı: Resulullah Sallâllahü aleyhi vesellem Mekke fethine hazırlık yaptığı sıra halk

arasında Hayber (yâhud Huneyn) diye işa'a edilmiş, eshabdan ba'zı kimselere ise muradı Mekke olduğunu

sirren söylemişti, Hâtîb ibni ebî Belte'a da bunlardan idi. Abdülmuttalib oğullarından birinin azadlısı Sâre

namında bir kadın Mekkedden Medîneye Resulullah'a gelmişti, Resulullah ona müsliman olarak mı geldin?

Buyurdu, kadın hayır dedi, muhacir olarak mı

Sh:»4891

geldin? Buyurdu, hayır dedi, o halde ne sebeble geldin buyurdu, kadın, ehil, Efendiler, aşiret sizsiniz,

Efendiler gittiler, ben de şiddetli ihtiyaca düştüm, dedi, bunun üzerine Resulullah bu kadına muavenette

bulunmak üzere Abdülmuttalib oğullarını teşvik etti, giydirdiler kuşattılar erzak tedarük ettiler, yüklediler,

Hatîb ibni ebî beltea da bu kadına varıp on dîynar vermiş ve bir bürd iksa etmiş ve Mekke ehalisine hitaben

onunla gizli bir mektub göndermişti, kadın yola çıktıktan sonra Cibril nâzil olup Peygambere haber verdi.

Bunu Buharî, Müslim, Tirmizî ve saire müteaddid tarıklarle Hazreti Aliden - Radiyallahü anh ve

kerremallahü vecheh - Şöyle rivayet etmişlerdir: Hazreti Ali demiştirki: Resulullah sallallahü aleyhi

vesellem benimle Zübeyri ve Mikdadı gönderdi «hemen dedi gidin, ta ravzai haha kadar varın orada bir

zaîne (ya'ni hevdec içinde yolcu bir kadın) var, onda bir mektub var, çabuk o mektubu ondan alıp bana

getirin hemen çıktık, atlarımızı koşturarak tam ravzaya vardık, bir de baktık ki zaînenin yanındayız,

mektubu çıkar dedik, bende mektub yok dedi, ya mektubu çıkarırsın yâhud esvabını soyunursun dedik,

bunun üzerine ıkasından, ya'ni saç bağından (İbni cerir ve İbni asakirde rivayetlerin ba'zısında

hüczesinden ya'ni uçkurluğundan diğer ba'zısında kubülünden) çıkardı biz de mektubu alıp Peygamber

sallallahü aleyhi vesellem Hazretlerine getirdik, bunda «

« مِنْ حَاطِبِ بْنِ أَبِي بَلْتَعَةَ إِلَى أَنْاسٍ مِنَ الْمُشْرِكِينَ بِمَكَّةَ »

diyor, onlara Peygamberin ba'zı emrini haber veriyordu.

Sh:»4892

Bunun üzerine Peygamber sallallahü aleyhi vesellem, bu ne ya Hâtıb! dedi, Yaresulallah acele buyurma

ben Kureyşe mülsak bir kişiyim, kendilerinden değilim, maıyyetinizde bulunan muhacirînin onlara

akribalıkları var, Mekkedeki ailelerini ve mallarını o sebeble himaye ederler. Benim ise içlerinden neseb

cihetinden münasebetim olmadığı için yakınlarımı himaye etmelerine bir vesîle olmak üzere onlara bir

cemîle yapmak istedim, yoksa bunu ne bir kûfür, ne dinimden irtidad, ne de islâmdan sonra kûfre rıza için

yapmadım dedi. Resulullah da «dosdoğru söyledi» buyurdu, Hazreti Ömer radiyallahü anh «Yaresulallah!

bana müsaade buyur boynunu vurayım, dedi, Aleyhissalâtü vesselam da buyurduki, o Bedirde bulundu ne

bilirsin; Allah tealânın ehli Bedir hakkında bildiği varki onlara «

أَعْمَلُوا مَا شِئْتُمْ فَقَدْ غَفَرْتُ لَكُمْ = dilediğinizi yapın, ben size mağfired ettim»

buyurdu, bunun üzerine «

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا عَدُوِّي وَعَدُوَّكُمْ أَوْلِيَاءَ» nâzil

oldu. Buharî bu rivayette «الآيَةَ» dememiş, ba'zı rivayetlerdeki «الآيَةَ» ta'birinin hadisten

mi, yoksa ravîlerden Amr ibni Dînarın kavlimi olduğunu «لَا أَدْرِي» ile rivayet eylemiş olmakla «

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا عَدُوِّي وَعَدُوَّكُمْ أَوْلِيَاءَ» nâzil oldu

denilmekten murad bir veya bir kaç âyetmi yoksa bütün Sûremi olduğunu kestirmemiştir. Kezalik Müslim

dahi bu hadîste «الآيَةَ» yok demiştir. Ba'zı rivayette bulunduğu da işaret eylemiştir. İbni Cerîr bu

Sûrenin evvelindeki âyetler demiş ve bir kaç rivayet naklelemiştir:

1: Habib ibni sabitten «الآيَةَ».

2: Muhammed İbni Sa'dden «إِلَىٰ آخِرِ الْآيَةِ»

3: Mücahidden: « اِلَى قَوْلِهِ ﴿بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرًا﴾ »

4: Süfyandan « اِلَى قَوْلِهِ ﴿حَتَّىٰ تُوْمِنُوا بِاللَّهِ وَحَدَهُ﴾ »

5: Muhammed İbni İshaktan: « اِلَى قَوْلِهِ ﴿وَالَيْكَ اَنْبَا﴾ اِلَى اٰخِرِ الْقِصَّةِ »

6: Zührîden: « اِهـ . اِلَى قَوْلِهِ ﴿غَفُورٌ رَّحِيمٌ﴾ » Mukaddimedede geçtiği üzere bu gibi mevaki'de «

اَلْاٰيَةِ » ta'biri bir kıssaya kadar müteaddid âyetlere şamil olabileceğinden

Sh:»4893

bu rivayetlerin mecmuu « اَلْاٰيَةِ » ta'birinin Sûrenin evvelinden bir necim, bir kıssa teşkil eden âyetler

ma'nasına olduğunu ifade etmekle taberî evvelindeki âyetler demiştir. Ma'na itibariyle kıssa « بَصِيرًا »

veya « غَفُورٌ رَّحِيمٌ » olabilirse de tamamı « اَلْحَمِيدُ »

« اُولَٰئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ » fasılasına kadar olmak zâhirdir. Bu surette bundan sonraki âyetlerin

sebebi nüzulü başka olmak lâzım gelir. Netekim olbaddaki rivayetler de naklolunacaktır. Fakat Tirmizî

mektub hakkındaki Hazreti Ali hadîsini rivayetten sonra « اَلْاٰيَةِ » yerine « هَذِهِ السُّورَةُ » diye

tasrih ederek mezkûr hâdiseyi bütün Sûrenin sebebi nüzulü olarak göstermiş ve hâdisi Haseni sahih

demmiştir. Ebû Hayyan da Bahirde bu Sûre medenîdir ve Hâtib İbni ebî Belte'a sebebiyle nâzil olmuştur

demekle bunu ihtiyar eylemiştir. Müfessirînin çoğu ise mutlak olarak o dairede idarei kelâm eylemişlerdir. «

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا عَدُوِّي وَعَدُوَّكُمْ أَوْلِيَاءَ﴾
«نَزَلَتْ فِي حَاطِبِ ابْنِ أَبِي بَلْتَعَةَ» deyip de hâdiseyi nakl ile iktifa etmişlerdir ki

âyete de Sûreye de muhtemeldir. Muhacirînden ve ehli Bedirden olan Hâtıbın validesi ile oğulları ve

kardeşleri Mekke'de kalmış, mektub sebebiyle himaye etmek istediği de onlar olmuştu. Mektubun suretini

Âlûsî bazı rivayetlere göre şöyle nakletmiştir: «

أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تَوَجَّهَ إِلَيْكُمْ بِجَيْشٍ
كَأَلَيْلٍ يَسِيرُ كَالسَّيْلِ وَأُقْسِمُ بِاللَّهِ لَوْ سَارَ إِلَيْكُمْ وَحَدَهُ
لَنَصَرَهُ اللَّهُ عَلَيْكُمْ فَإِنَّهُ مُنْجِزٌ لِمَا وَعَدَهُ = ya'ni haberiniz olsun ki

Resulullah Sallâllahü aleyhi vesellem size doğru gece gibi bir ordu ile teveccüh etti, seyl gibi varıyor.

Allaha kasem ederim ki yalnız başına da varsa her halde Allah onu size karşı mensur ederdi, çünkü ona

olan va'dini muhakkak incaz buyuracaktır.» أهـ Görülüyor ki bu mektubun mündericatında esas

l'tibariyle yanlış ve iymana muhalif bir şey yok, bil'akis kuvvetli ve dos doğru bir iman delili vardır. Ancak

bunun büyük bir mahzuru vardı ki o da mektum tutulması lâzım gelen bir sirri

Sh:»4894

bir harp hedefini düşman tarafına gizlice ilka ediyordu. Bunu gizlice götüren kadın da Peygamberden gördüğü talfif ve ianeye rağmen bir casusluk yapıyordu, fakat bu sebeble Resulullahın açık bir mu'cizesi göründü, yolda deve üzerinde hevdec denilen mahfe içinde giden o kadının yakalanacağı ravzai hah mevkii bile aynen haber verilerek ekâbiri Eshabdan koşturulan süvarilerle mektub çıkartılıp getirildi. Mündericatı okundu, gönderen Hâtib ibni ebî Belte'a muhakeme edildi, maksadını dos doğru söylemesine ve mağifretle mübesşer bulunan Eshabı Bedirden bulunmasına mebni afvolundu. Tutulmuş olan kadının getirilmesinde ısrar edilmedi. Maamafih Mekkenin fethinde eman verilmeyip katlolunan üç erkek ile iki kadından birisi ba'zılarının kavlince bu kadındır. Mümtehane budur. İşte bu hadise sebebiyle bu mümtehane Sûresi nâzil olmuş, bu gibi ahvalde mü'minlerin vazifelerine dair nesayihî mühimme ile dari harbden muhacir

Sh:»4895

olarak gelen kadınlar hakkında bile bir imtihan ta'limatı vermiştir. Binaenaleyh her zaman için nazarı

dikkatten dur tutulmaması lâzım gelen bu Sûre bilhassa kıyamet gününü andıran büyük bir imtihan demek olan harb hengâmlarında daha ziyade itina ile ta'kiyb ve tatbık olunmak bilcümle mü'minlerin vecibesidir.

Evvelâ buyuruluyor ki: Ey o bütün iman edenler! adüvvümü ve adüvvünüzü dostlar yerine tutmayın,

dostun zıddı, adavet edici düşman demek olan adüvv esasen fe'ül vezninde mübalega sıygası olmakla

cem'inde a'da ve onun cem'inde eâdî denilirse de masdar mecrasında olarak ferde de cem'a de itlak

olunur. Burada murad cem'iyyet olmakla beraber cem'iyyetin ferde temessülüne işaret için müfred

getirilmiş, evliyanın cem'iyle de cem'iyyete tenbih olunmuştur. Bunun izafetinde zâhir olan mefulüne muzaf

olmaktır. Binaenaleyh « عَدُوِّي وَعَدُوْكُم » bana ve size adavet edici düşmanları dostlar yerine

tutmayın demektir. Yoksa neyih hasılı tahsil olurdu. Allah düşmanı, Allaha adavet eden, Allah dinini, Allah

hukukunu tanımayan, Allah ve Resulü ile yarışa kalkışan ve sûrei Mücadelede «

« اِنَّ الَّذِيْنَ يُحَادُّوْنَ اللّٰهَ وَرَسُوْلَهٗ » ve emsâli âyetlerde halleri beyan olunan kâfirler,

müşrikler zalimlerdir. Burada asıl sebebi nüzul Mekke müşrikleri olmakla beraber mefhum eamdır.

Maamafih bu mefhum ve bu nehiy gerek bu âyette, gerek âtîdeki « لَا يَنْهِيْكُمُ اللّٰهُ » , «

« اِنَّمَا يَنْهِيْكُمُ اللّٰهُ » âyetleriyle takyîden tefsir ve ta'rif de olunacaktır. Mü'minlerin buğzu kendi

hususî garaz ve hislerine göre değil, her şeyden evvel Allah ve menafı amme için Allah düşmanlarına

karşı buğz fillah olması adavetin ancak o miyar ile ölçülüp gerek nefret ve gerek mahabbet hareketlerinde

hak noktai nazarından ayrılmamak lüzumuna tenbih için düşmanlardan ihtiraz ibtida Allah düşmanı olan

adüvv, a'dâi mü'minînin başında zikredilip buyurulmuşturki «

« لَا تَتَّخِذُوا عَدُوِّي وَعَدُوَّكُمْ أَوْلِيَاءَ »

Sh:»4896

﴿ تُلْقُونَ إِلَيْهِم بِالْمَوَدَّةِ ﴾ - müveddet, mahabbet ve sevgi demek olduğu gibi bizim

mahabbetname, meveddetname ta'birlerimiz vechile mektûba da itlak olunurki meveddetin lâzımıdır.

Burada bu ma'na da verilmiştir. « بَاءِ » da sîle veya sebebiyye olabilir. Bu cümle « لَا تَتَّخِذُوا » nun

failinden hal veya menhî olan ittihazın tefsiri, yâhud evliyaya sıfatı kâşife olmak muhtemil olduğu gibi istinaf

veya it'razıyye olması da muhtemil ve sebebi nüzûle daha muvafıktır. Evvelki vecihlere göre ma'na: onlara

meveddet ilka ederek veya meveddetname ile haber ilka ederek, yâhud meveddet ilka etmeniz veya

meveddet sebebiyle haber ilka edeceğiniz evliya ittihaz etmeyin, hasılı meveddetle ahvalinizden haber

kaçırmayın demek olur. İstinaf veya it'iraz olduğu takdirde ise siz onlara meveddet ilka edersiniz, yâhud

içlerinde alâkadar olduklarınıza sevginiz dolayısıyla o düşmanlar cem'iyyetine mektub göndererek

ihbaratta bulunuyorsunuz ki bu onların hepsini dost yerine tutmaktır.

﴿ وَقَدْ كَفَرُوا بِمَا جَاءَكُمْ مِنَ الْحَقِّ ﴾ - vav, haliyyedir. Cümle إِلَيْهِم

zamirinden haldir. Ya'ni hal bu ise onlar, o sizin meveddetle haber ilka ettiğiniz düşman cemaati o

haldelerki size gelen hakka Haktealâdan risalet ve kitab ile gelen ve iymanı iktiza eden hak dininize ve

hukukunuza küfrettiler ve hâlâ etmekte küfürleriyle ne Allahın ne de ibadullahın hukukunu tanımıyor,

Allaha ve mü'minlere adavet ediyorlar

﴿يُخْرِجُونَ الرَّسُولَ وَإِيَّاكُمْ أَنْ تُوْمِنُوا بِاللَّهِ رَبِّكُمْ﴾ Peygamberi

ve sizi rabbiniz Allahâ iman ediyorsunuz diye çıkarıyorlar. -Hiçretinize bâis oluyorlar. Bu cümle, küfür ve

adavetlerinin derecesini beyan için istinaftır, « كَفَرُوا » nun

Sh:»4897

fâilinden hal olmasını da tecviz etmişlerdir.

﴿إِنْ كُنْتُمْ خَرَجْتُمْ جِهَادًا فِي سَبِيلِي وَابْتِغَاءَ مَرْضَاتِي﴾ eğer siz

benim yolumda cihad etmek ve rızamı aramak için bütün gücünüzle çalışıp uğraşacak mücahidler olarak

çıkıyorsanız... - Bu cümle şartıye makabli karînesiyle cezası mahzup olmakla, ma'nen yukarıya merbuttur.

Te'hîrinin nüktesi: bu şart altında o mazmunu, ya'ni nehyi tekrar ile te'kid ve şartın mazmunu mucebince

iymanda ihlâs ile cihadda metanete teşviktir. Bu suretle « لَاتَتَّخِذُوا » ve müteallikatının kaydi

mesâbesinde olan bu şart bilhassa ihraca sebep yapılan « أَنْ تُوْمِنُوا بِاللّٰهِ رَبِّكُمْ »

fıkrasına ittisal ile iymanı tevhidde şübheyi nefi ve ihlâsı tesbit ve hurucun ihraca tenazurunu takrir için bu

noktaya te'hir olunmuş ve maba'di ile makabli arasında bir cümle mu'teriza vaz'iyetine konulmuştur. Ya'nı

siz mü'minlerin hurucunuz, vatanlarınızdan çıkışınız Allah yolunda cihadetmek ve Allahın rızası sebeblerini

aramak ve binaenaleyh Allah düşmanlarına karşı Allah dostları mücahidler olmak için ise öyle yapın, o

Allah düşmanı düşmanlarınızı dostlar yerine tutmayın, bahusus cihad esnasında onlara meveddet yolu

haber kaçırmayın da halîs bir iyman ile Allahın rızasına irdirecek mücahede yapın. Bu âyette «

« أَنْ تُوْمِنُوا بِاللّٰهِ رَبِّكُمْ » de muhatabları gaibleri tağlib ve tekellümden gıyaba iltifat vardır.

« أَنْ » ma'nasına ihracı ta'lildir. « جِهَادًا » mefuli leh veya Mücahidîn ma'nasına haldir.

Bu ta'limattan sonra sebebi nüzul olan hâdiseyi ihbar ile itab ve tevbih makamında istiynaf veya «

« تَلْقُونَهُمْ » den bedel तरीکیyle buyuruluyor ki: ﴿ تَسْرُونَهُمْ بِالْمُؤَدَّةِ ﴾ meveddetle

onlara sir veriyorsunuz-o düşmanlara cemîle yaparak gizli meveddetname gönderiyor, sirren havadis

kaçırıyorsunuz

﴿أَعْلَمُ بِمَا أَخْفَيْتُمْ وَمَا أَعْلَنْتُمْ﴾ sizin halbuki ben - Allah ﴿وَأَنَا﴾

gizlediğiniz şey'e de açıkladığınız şey'e de a'lemin - hepsini de pek âlâ bilirim. Burada «أَعْلَمُ», ismi

tafdıl de, muzari' nefsi mütekellim de olabilir. «بَاء» evvelkine daha muvafıktır. Sonra «تُسْرُونَ» ye

nazaran «بِمَا أَسْرَرْتُمْ» denilmek daha münasib görünürken «بِمَا أَخْفَيْتُمْ» buyurulması

da şayanı dikkattir. Çünkü ihfa, isrardan daha gizlidir. Netekim «يَعْلَمُ السِّرَّ وَأَخْفَى»

buyurulmuştur. İsrar, başkasına sir vermek, gizli konuşmaktır. Bunda ise bir nevi' i'lân vardır. Halbuki ihfa

gönülde gizlenene de şamildir. «

﴿عَالِمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ﴾ . ﴿يَعْلَمُ السِّرَّ وَأَخْفَى﴾ olan Allah

ilminde gizliyi de açığı da hepsini bilir, binaenaleyh Resulüne de bildirir. O halde açıklamasından

çekindiğiniz bir günahı gizli ne için yaparsınız. Gizlemekle onun zararından, cezasından kurtulacağınızı mı

zannedersiniz? ﴿وَمَنْ يَفْعَلْهُ مِنْكُمْ﴾ hem içinizden her kim onu yaparsa - nehyolunan o fi'li,

o ittihazi, bahusus cihad halinde meveddet ilka ve israr, hattâ gönülde ihfayı siz mü'minler içinden her kim

yaparsa ﴿فَقَدْ ضَلَّ سَوَاءَ السَّبِيلِ﴾ artık düz yolun ortasında sapıtmış, şaşkınlıkla

kendisini kaybetmiş olur. İyman ile doğru Allah yolunda giderken Şeytan yoluna sapmış, düşmanın casusu

mekviine düşmüş, cezaya müstehikk olmuş, kendisini felâkete sürüklemiş olur. Çünkü 2.

﴿إِنْ يَتَّقُواكُمْ﴾ onlar size zafer bulurlarsa - o dost yerine tuttuğunuz, meveddetle sir verdiğiniz

düşmanlar sizi mağlûb edip ellerine geçirir, hükümleri altına alırlarsa sizin onlara yaptığınız gibi dostluk

etmezler, bil'akis ﴿يَكُونُوا لَكُمْ أَعْدَاءَ﴾

Sh:»4899

sizlere hep düşman kesilirler

﴿وَيَبْسُطُوا إِلَيْكُمْ أَيْدِيَهُمْ وَأَلْسِنَتَهُم بِالسُّوءِ﴾ ve sizlere kötülükle

ellerini ve dillerini uzatırlar-elleriyle katil, esaret, işkence gibi ne fenalık yapabilirlerse yaparlar, dilleriyle

şetim, hakaret gibi her kötü sözü söylerler - Kur'anın bu kısacık ihtarını ne kadar vecîz, ne kadar şumullü,

ne kadar hâil, sonra da ifade ne kadar nezîhtir. Tarih gözden geçirilirse kâfirlerin, zalimlerin ellerine

düşürdükleri istiklâllerini gaib etmiş müslimanlara hattâ hüküm ve ahidden sonra elleriyle dilleriyle

yaptıkları kötülükleri, işkenceleri, hakaretleri, zulümleri, alçaklıkları, iftiralı tezviri, tearruzları, imhaları

öyle feci', öyle çirkindir ki okuyanların bile nasıl tüylerini ürpertip nasıl vicdanlarını sızlattığı görülür. İnsan

olan onların tesavvurlarından bile tiksindir. ﴿وَوَدَّوْا لَوْ تَكْفُرُونَ﴾ ve arzu etmekte oldukları

hep kâfir olsanız!....- hiç mü'min kalmasa, bu arzuları mukaddem olduğu için mazı ile ta'bir olunmuştur.

Maamafih fi'len cebir ve ikrahe kudret terettüb edebilecek vechile tehakkuku mefruz olan zaferleriyle meşrut olduğu için ma'nen müstakbeldir. Fenalığın, belânın en büyüğü de budur. Çünkü Dünya hayat her ne olsa geçer, fakat küfrün cezası olan azâbı ebedî tükenmez. Ebedî hayatın miftahı olan iyman ni'metini gaib etmek kadar büyük musiybet tesavvur olunmaz. Kâfirlere mahkûm olanların ise irinde gecinde o musiybete giriftar olmaları tehlikesi aglebdir. Hâtıbın dediği gibi içlerinde bulunan ba'zı akriba ve evlâd dolayısıyla o düşmanlara meveddet ilka ve israr edenlere gelince buna şöyle buyuruluyor: 3.

﴿لَنْ تَنْفَعَكُمْ أَرْحَامُكُمْ وَلَا أَوْلَادُكُمْ﴾ size ne

hısımlarınızın

Sh:»4900

ne de evlâdlarınızın aslâ men'feati olmaz - onlar sizi yaptığınız günahın cezasından kurtaramaz

﴿يَوْمَ الْقِيَمَةِ يَفْصِلُ بَيْنَكُمْ﴾ Kıyamet günü «Allah» aranızı ayırır. - Zira «
﴿يَوْمَ يَفِرُّ الْمَرْءُ مِنْ أَخِيهِ وَأُمِّهِ وَأَبِيهِ وَصَاحِبَتِهِ وَبَنِيهِ﴾ âyeti

mucebince o gün kişi kardeşinden ve anasından babasından, ve zevcesinden ve evlâdlarından kaçır.

Burada harbin mağlûbiyyet ve felâket günleri de Kıyamet gününü andırdığına bir işaret vardır.

﴿وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ﴾ ve Allah hep amellerinize bakar. - Ona göre mücazat

veya mükâfat eder, yoksa evlâd ve akrabınıza göre değil. O halde Allah düşmanlarına dost olanlar Allah dostları olamazlar. Onun için mü'minler evlâd ve iyal hatırı için Allah düşmanlarını dost yerine tutmamalı, bhusus harb hengâmında onlara meveddetle sir kaçırmaktan çok ihtiraz etmelidirler.

4. ﴿قَدْ كَانَتْ لَكُمْ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ فِي إِبْرَاهِيمَ وَالَّذِينَ مَعَهُ﴾ ilh -

şirk ve küfürden teberrâ ile mahabbet ve buğzun sırf Allah için olması, imanı tevhidin en mühim esaslarından olduğunu anlatan bu kıssa fisebilillah mücahede için huruc eden mü'minlere bervechi balâ verilen ta'limatı tevsîk ve te'kid için maziden alınacak ibretlerin, misâllerin en güzeli olmak üzere kasrı ifade eder bir surette iyrad buyurulmuştur. Sûrei Nahlin âhirinde «

﴿إِنَّ إِبْرَاهِيمَ كَانَ أُمَّةً قَانِتًا لِلَّهِ حَنِيفًا﴾ ilh... bak. Hemzenin zammiyle ve kesriyle « أُسْوَةٌ », aslında ıktida ve imtisal ma'hasına masdar olup ıktida olunmak hakkı olan haslete de

şahsın kendisine de itlak olunur ki nümunei imtisal, şâhid, örnek demek olur. Şahıs murad olduğu

zaman « وَلِلضُّعْفَاءِ فِي الرَّحْمَنِ كَافٍ » ta'biri « فِي فُلَانٍ أُسْوَةٌ » gibi tecrid

kabîlinden olup « lirada iki dirhem bir denk altın var » demeğe benzerse de haslet

murad olduğu surette zarfıyyet, mevsufun sıfatına mahalliyeti kabîlinden olur ki burada böyledir. «

« كَان » nin haberi olduğu için takdimi kasr ifade ile « لَكُمْ

ثُمَّ أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ أَنْ اتَّبِعْ مِلَّةَ إِبْرَاهِيمَ حَنِيفًا وَمَا كَانَ مِنَ

« الْمُشْرِكِينَ » mazmununu anlatır. Hazreti İbrahim, bidayeten yalnız olmak itibariyle «

« ثُمَّ قَفَّيْنَا عَلَىٰ آثَارِهِم بِرُسُلِنَا » dan murad « وَالَّذِينَ مَعَهُ

onun isrince giden Peygamberler olabilirse de sonradan kendisine iltihak eden mü'minler veya hepsi

olması da melhuzdur. Mâziyde tarihte geçmiş nice devletler, milletler, cem'iyetler, kavimler varsa da bütün

inkılâbatı beşer içinde iymanı tevhid ile ahlâk temizliği, sadakat ve şecaat ile cihad ve icrayı hakk-u adalete

ikdam hasleti noktai nazarından en güzel örnek ebül'enbiya olan ve kelime-i tevhid ile hanifliği zürriyyetine

mîras bırakmış ve bu sayede Arabi müsta'ribe olan İsmail evlâdına istikbal için mümtaz bir inkişaf mebdei

uyandırmış bulunan Hazreti İbrahim ile peyrevlerinde vuku'a geldiği anlatılmış

﴿الَّا قَوْلَ اِبْرَاهِيمَ لِابِيهِ﴾ ancak İbrahim'in babasına olan şu sözü örnek tutmaktan

müstesna kılmıştır-ki o söz Sûrei Meryemde de «

« سَأَسْتَغْفِرُ لَكَ رَبِّي إِنَّهُ كَانَ بِي حَفِيًّا » kavliyle geçtiği üzere babasına

﴿لَا أَسْتَغْفِرَنَّ لَكَ وَمَا أَمْلِكُ لَكَ مِنَ اللَّهِ مِنْ شَيْءٍ﴾ her halde senin

için mağfiret istiyeyeğim, maamafih Allaha senin hakkında başka bir şeye gücüm yetmez, ya'ni istiğfardan

başka bir şey elimden gelmez diye va'detmesidir ki İbrahim aleyhisselâm bu va'dini Sûrei Şuarada geçtiği

üzere « وَأَغْفِرُ لِأَبِي إِنَّهُ كَانَ مِنَ الضَّالِّينَ » duâsiyle iyfa etmiş, bununla beraber

Sûrei Beraede geçen «

وَمَا كَانَ اسْتِغْفَارُ إِبْرَاهِيمَ لِأَبِيهِ إِلَّا عَنْ مَوْعِدَةٍ وَعَدَّهَا أَيَّاهُ
فَلَمَّا تَبَيَّنَ لَهُ أَنَّهُ عَدُوٌّ لِلَّهِ تَبَرَّأَ مِنْهُ » âyetinden anlaşıldığı vechile babasının bir

Allah düşmanı olduğu kendisince tebeyyün ettikten sonra ondan teberrî etmiş idi. Zira «

إِنَّ اللَّهَ لَا يَغْفِرُ أَنْ يُشْرَكَ بِهِ وَيَغْفِرُ مَا دُونَ ذَلِكَ لِمَنْ يَشَاءُ

» âyetleri mucebince Allah tealâ şirke mağfiret

Sh:»4902

buyurmaz bundan da anlaşılır ki Allah düşmanı müşriktir. Allah tealâ insana valideyni hakkında ihsan

tavsiye etmiş olmakla beraber şirke asla mağfiret etmiyeceğinden Sûrei Lokmanda da «

وَأَنْ جَاهِدَاكَ عَلَى أَنْ تُشْرِكَ بِي مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ فَلَا
تُطِعُهُمَا وَصَاحِبُهُمَا فِي الدُّنْيَا مَعْرُوفًا » buyurulduğu vechile şirke sevmeden

ebeveyne bile itaat etmeyip Dünyada ma'ruf ile musahabet etmeği emrederek ta'atı ma'ruf, ya'ni meşru' ile takyid buyurmuştu. Bu suretle Allaha ısyan mahiyetinde olan hususatta tâat caiz olmadığı ve böyle kabul olunmayacağı, ma'lûm olan duâya âmin denmiyeceği cihetle Hazreti İbrahimin sonradan teberri etmiş olduğu o sözü de örnek tutmaktan istisna edilmiştir.

﴿رَبَّنَا عَلَيْكَ تَوَكَّلْنَا الخ ۰۰۰﴾ - İbrahim ve maiyyeti kıssasının

mücahededeki hallerini beyan için istiynaf, yâhud « قالوا » takdiriyle evvelki « قالوا » ya atf

sebkindedir. Kıssanın hissasının hasılı olmak üzere « قولوا = böyle deyin » ma'nası da anlaşılabilir.

﴿رَبَّنَا لَا تَجْعَلْنَا فِتْنَةً لِلَّذِينَ كَفَرُوا﴾ ya için kavil ve atf hezf olunmuştur. 5.

rabbenal! bizi o küfür edenler için bir fitne kılma - ya'ni onlara mağlûb etme, ellerine düşürüp mihnet ve

azâba sokma, el dil uzatmalarına meydan verme de bizim mihnetimiz yüzünden iymanı tahkir ile küfre

meftuniyetlerini artırma. Zira mü'minlerin mihnet içinde gösterecekleri temizlik ve yükseklikten de iymanın

ulviyyeti anlaşılabilirse de bu pek zor ve pek tehlikeli olduğu gibi kâfirlerin «iyman eyi olsaydı bunlar

mağlûb edilmez, esir olmazlardı» diyerek, Dünya hayatıyla mağrur olarak küfre meftun olmalarına sebep

de olur. 6. ﴿لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِيهِمْ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ﴾ - kasem ile te'kidir.

﴿لِمَنْ كَانَ يَرْجُوا اللَّهَ وَالْيَوْمَ الْآخِرَ﴾ - « لكم » den bedeli kül veya

ba'z

Sh:»4903

olup iman ve cihadda Allaha ve âhirete ümidin ehemmiyetli bir rûkûn olduğuna tenbihtir. Çünkü ye'is

küfürdür. ﴿وَمَنْ يَتَوَلَّ فَإِنَّ اللَّهَ هُوَ الْغَنِيُّ الْحَمِيدُ﴾ - Bu da Allah

düşmanlarına karşı beyân olunan vazifeler Allahın haşâ bir eksikliğinden değil, sırf insanların hamde

mazher olmaları için mesalih ve menafii iktzasından olarak şayanı teselli ta'limat ve irşadat olduğuna

tenbihtir. Bu vazifeler yapıldığı ve düşmanlardan tamamen teberri edilerek cihad edildiği surette 7.

﴿عَسَى اللَّهُ أَنْ يَجْعَلَ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَ الَّذِينَ كَفَرْتُمْ مِنْهُمْ مودةً﴾

pek me'muldurki Allah sizinle o kâfirler içinden muadat ve muhasame ettiğiniz düşmanlar arasında bir

meveddet husule getire - çünkü islâmın galebesiyle hayre mani' olanlar defolunup hak ve adaletle islâmın

güzel ahlâkı izhar ve tatbik olunmağa başlayınca o adavetler de meveddete münkalib olmağa başlar.

Netekim Mekkenin fethi üzerine, ahlâkı Muhammedî ve ulüvvi cenabı Ahmedî fi'len tatbik olunmağa

başlayınca yirmi senedir adavetin her türlüünü yapmağa çalışanlar bile hayretler içinde islâma girmek için

yarış etmişler ve çok geçmeksizin bütün Arabistan da islâma dahil olarak o nûrı hak âfakı âlemi tenvire

başlamıştı. Bu âyet de gösteriyor ki cihaddan asıl maksud adavet değil, meveddeti ta'mimdir. Allah

düşmanlarından teberrî ile onlara buğuz da Allah rızası için ihlâsı, meveddeti gereği gibi ta'mim için

zerîfadır. ﴿وَاللَّهُ قَدِيرٌ﴾ Allah kadîrdir - kudreti çoktur, adavetleri meveddete çevirmeğe de

kadirdir. ﴿وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ﴾ ve Allah gaffurdur rahîmdir. - Rızası uğurunda çekilen

zahmetleri boşa gidermez. Allaha ve mü'minlere

Sh:»4904

adavetten tevbe edip meveddete geçenlerin günahlarına mağfîret eder. Bu ma'nayı tavzih ile Sûrenin

başındaki nehyi tefsir siyakında buyuruluyor ki 8. ﴿لَا يَنْهَيْكُمْ اللَّهُ عَنِ الَّذِينَ﴾

Allah sizi şunlardan nehyetmez: ﴿لَمْ يُقَاتِلُوكُمْ فِي الدِّينِ﴾ size dinde kıtal

yapmıyanlar - kendileri hangi din ve milletten olurlarsa olsunlar size dininiz hakkında, dininizin hukukuna,

ahkâmına dokunmak garazıyla harbetmiyen, sizi öldürmeğe kalkışmıyanlar

﴿وَلَمْ يُخْرِجُواكُم مِّن دِيَارِكُمْ﴾ ve sizi diyarınızdan çıkarmıyanlar - ya'ni gerek

mübaşeret ve gerek müzaheret suretiyle olsun bu iki sıfattan hiç birisiyle muttasıf olmiyan, size ne din harbi

ne de vatan harbi yapmıyanlar, çünkü bundan sonraki âyette «وَزَآهَرُوا عَلَىٰ إِخْرَاجِكُمْ»

kaydi karînesiyle burada da « وَلَمْ يُظَاهِرُوا » ma'nası murad olduğu anlaşılır. İşte

﴿ أَنْ تَبْرُوهُمْ وَتَقْسِطُوا إِلَيْهِمْ ﴾ bunlara iyilik ve adalet yapmanızdan Allah sizi

nehyetmez ﴿ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِينَ ﴾ çünkü Allah kime olursa olsun adalet

yapanları sever. - Bunun hilâfına olan düşmanlara adavet etmek de adaleti ilâhiyenin iktizasıdır. «

الَّذِينَ « أَنْ تَبْرُوهُمْ » den bedeli iştimaldir. Bu âyetin sebebi nüzulünde bir kaç rivayet vardır.

Ezcümle Hazreti Ebî Bekrin kızı, Hazreti Zübeyrin zevcesi Esmâ zatünnitakaynden «

رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ » rivayet olduğuna göre demiştir ki: Resulullah muahid buldukları sıra

müşrike olarak Kureyşin ahdinde bulunan validem bana rağbetle gelmişti, ona sıla ve iltifat edeyim mi diye

Resulullah'a sordum, Allah tealâ bu âyeti indirdi, Resulullah da bana buyurdu ki: « نَعَمْ صَلِّهَا = evet

ona sıla et, ya'ni alâkadâr ol, iltifat ve ihsan eyle » اهـ . Esmânın validesi Kuteyle binti Abdiluzza, Hazreti

Ebî Bekrin zevcesi iken Cahiliyyede

Sh:»4905

tatlık etmiş idi. Bu rivayete göre bu âyet Hudeybiye musalehasından sonra ve Kureyşin o muahede

ahkâmına tecavüz edip de Mekkenin fethini iktiza eden harekâta sebebiyyet vermelerinden mukaddem,

ya'ni yukarıki âyetlerin nüzulünden evvel nâzil olmuş demek olur. Bu sebeble ba'zıları bu âyetin nisvan ve sibyan hakkında olduğuna kail olmuş ise de ekser ulemanın dediği gibi bundan mutlaka ahbine riayetkâr olan muahideleri anlamak daha muvafıktır. Netekim Hasen ve Ebu Salih gibi ba'zıları da bu âyetin Resulullah'a mukatele etmemek ve aleyhine muavenette bulunmamak üzere musaleha yapmış olan Huza'a ve Benî Haris gibi Kâ'b ve Kinane ve Müzeyne kabîleleri hakkında nâzil olduğunu rivayet eylemişlerdir. Ba'zıları da küffar içinde bulunup da hicret etmemiş veya edememiş olan mü'minler hakkında olduğunu söylemişler ise de bu tahsis âyetin zâhirine de siyakına da muvafık değildir. Onun için cümhur « الَّذِينَ » mevsulünün sırası hayyızinde zikrolunan iki sıfat ile muttasıf küffar hakkında olmasına kail olmuşlardır ki zimmî, müste'min, kat'ı münasebet edilmemiş olan muahid, musalihlerin hepsine şamil olur. Mü'minler bunların hiç birine berr-ü adaletle muameleden menhiy değillerdir. Tirmizînin rivayeti hilâfına olarak bu âyetler denildiği gibi daha evvel nâzil olmuş olsa dahi tertibde buraya konulması baştaki birinci âyetin tefsiri mesâbesinde bir siyak ifade etmekte bulunduğu cihetle hepsi beraber nâzil olmuş gibi bir insicam arzetmekte ve Mekkelilerin Huzaaya tecavüzleri sebebiyle kat'ı münasebet emri verildiği bu sırada diğer muahidlerle münasebetin ihlâl edilmemesi noktai nazarından da bir siyaset hikmetini ihtiva eden bu âyetin mazmunu fi'len muharib veya muhariblere muzahir olmyanların hangi milletten olursa olsun hepsine şamil olmak lâzım gelir. İbni Cerîri Taberî de bu ta'mimi tasrih eylemiştir. Şu fırka da bunu

iş'ar

Sh:»4906

eyler 9. ﴿انَّمَا يَنْهَيْكُمُ اللَّهُ﴾ Allah sizi ancak

﴿عَنِ الَّذِينَ قَاتَلُوكُمْ فِي الدِّينِ﴾ dinde size kıtal eden

﴿وَأَخْرَجُوكُم مِّن دِيَارِكُمْ﴾ ve sizi diyarınızdan çıkaran

﴿وَوَظَّاهَرُوا عَلَىٰ إِخْرَاجِكُمْ﴾ ve çıkarılmanıza muzaheret edenlerden - bu üç sınıfın

hepsiyle veya her hangi birisiyle muttasif olanlardan ﴿أَن تَوَلَّوهُمْ﴾ onlara dostluk etmenizden

nehyeler. - İşte « لَا تَتَّخِذُوا عَدُوِّي وَعَدُوَّكُمْ أَوْلِيَاءَ » buyurulmasının ma'nası bu

suretle adavetleri tehakkuk edenlerden münasebeti katedip onlara müvalât ve ilkaî meveddet

yapmamaktır. ﴿وَمَنْ يَتَوَلَّهُمْ فَاُولَٰئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ﴾ her kim de onlara

dostluk eder müvalâtta bulunursa işte onlar hep zalimlerdir. - Adavet yerine meveddeti koyarak adaletin

hakkına tecavüz eden ve binnetice kendilerine zulmetmiş bulunan haksızlardır. Bu suretle bu iki âyet

islâmın beynelmilel hukuk ve münasebeti ahkâmının esasını ta'yin eden iki mühim düstur olmak l'tibariyle

ayrıca bir ehemmiyeti hâizdir. « وَظَّاهَرُوا عَلَىٰ إِخْرَاجِكُمْ » kaydının burada tasrih olunup

da evvelkinde nakızinin tasrih olunmıyarak delâlete bırakılmasında bir nükte aranmak lâzım gelir. Allahü

a'lem bu nükte muzahirlerle kat'ı münasebette isti'cal edilmeyip evvelemerde düşmanlara müzaheretten

sarfı nazar ettirmek için mümkün olabilen siyasî teşebbüslere meydan bırakmak hikmeti olsa gerektir.

Buraya kadar devam eden bu âyetler mü'minlere dost ve düşmanı tanıtmak üzere teberrâ ve tevellâ

noktai nazarından bir imtihan mazmunu ifade ettikten sonra diğer bir haysiyyetle bir imtihan vazifesi daha

göstermek üzere ikinci bir hitabe ile buyuruluyor ki:

Sh:»4907

﴿۱۰﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا جَاءَكُمْ الْمُؤْمِنَاتُ مُهَاجِرَاتٍ
فَامْتَحِنُوهُنَّ ۗ اللَّهُ أَعْلَمُ بِإِيمَانِهِنَّ ۗ فَإِنْ عَلَّمْتُمُوهُنَّ مُؤْمِنَاتٍ فَلَا
تَرْجِعُوهُنَّ إِلَى الْكُفَّارِ لَأَهُنَّ حِلٌّ لَهُمْ وَلَا هُمْ يَحِلُّونَ لَهُنَّ ۗ
وَأَتُوهُنَّ مَا أَنْفَقُوا وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ أَنْ تَنْكِحُوهُنَّ إِذَا
أَتَيْتُمُوهُنَّ أَجُورَهُنَّ ۗ وَلَا تُمْسِكُوا بِعِصَمِ الْكَوَافِرِ وَاسْأَلُوا مَا
أَنْفَقْتُمْ وَلَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ عَلَيْهِمْ أَنْ يَسْأَلُوا مَا أَنْفَقْتُمْ وَلَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ عَلَيْهِمْ أَنْ يَسْأَلُوا مَا

وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿١١﴾ وَإِنْ فَاتَكُمْ شَيْءٌ مِنْ أَزْوَاجِكُمْ إِلَى
الْكُفَّارِ فَعَاقِبْتُمْ فَاتُوا الَّذِينَ ذَهَبَتْ أَزْوَاجُهُمْ مِثْلَ مَا أَنْفَقُوا
وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي أَنْتُمْ بِهِ مُؤْمِنُونَ ﴿١٢﴾ يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِذَا
جَاءَكَ الْمُؤْمِنَاتُ يُبَايِعْنَكَ عَلَىٰ أَنْ لَا يُشْرِكَنَّ بِاللَّهِ شَيْئًا وَلَا
يَسْرِقَنَّ وَلَا يَزْنِيَنَّ وَلَا يَقْتُلَنَّ أَوْلَادَهُنَّ وَلَا يَأْتِيَنَّ بِبُهْتَانٍ
يَفْتَرِيهِ بَيْنَ أَيْدِيهِنَّ وَأَرْجُلِهِنَّ وَلَا يَعْصِيَنَّكَ فِي مَعْرُوفٍ
فَبَايِعْنَهُنَّ وَاسْتَغْفِرْ لَهُنَّ اللَّهُ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿١٣﴾

Sh:»4908

﴿١٣﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَوَلَّوْا قَوْمًا غَضِبَ اللَّهُ
عَلَيْهِمْ قَدْ يَعْسُوا مِنَ الْأَخْرَةِ كَمَا يَعْسَ الْكُفَّارُ مِنْ أَصْحَابِ
الْقُبُورِ ﴿١٤﴾

Meali Şerifi

Ey o bütün iman edenler! Size mü'mine kadınlar muhacir olarak geldikleri zaman kendilerini imtihan edin, imanlarını Allah bilir, imtihan üzerine onları mü'mine bilerseniz artık kendilerini kâfirlere geri çevirmeyin, mü'mineler hâfirlere halâl değil, kâfirler de mü'minelere halâl olmazlar: Maamafih sarfettikleri mehri o kâfirlere verin, sizin o mü'mineleri nikâh etmenizide de, kendilerine mehirlerini verdiğiniz takdirde, üzerinize bir günah yoktur, kâfirlerin ise ismetlerine yapışmayın ve sarfettiğinizi isteyin, kâfirler de sarfettiklerini istesinler, bunlar, size Allahın hukmüdür, aranızda hukmediyor ve Allah alîmdir hakîmdir 10

Ve eğer zevcelerinizden bir şey sizden küffara kaçar, siz de acısını alırsanız zevceleri gitmiş olanlara sarfettiklerinin mislini veriniz ve Allahdan korkunuz, eğer siz ona iman etmiş mü'minlerseniz 11 Ey o

Peygamber! Mü'mineler sana şu şartlar üzerine biy'at etmeğe geldiklerinde: Allaha hiç bir şey şirk koşmayacaklar ve hırsızlık yapmayacaklar ve zina etmeyecekler, ve evlâdlarını öldürmeyecekler ve elleriyle ayakları arasında bir bühtan uydurup getirmeyecekler, ve sana hiç bir ma'rufta asıy olmayacaklar, bu suretle onlara bey'at ver ve kendileri için istiğfar ediver, çünkü Allah gaffurdur rahîmdir 12 Ey o bütün iman edenler! Öyle bir kavmi dost tanımayın ki Allah kendilerine gazabetmiş, Âhıretten ümidi kesmişler, eshabı kuburdan olan kâfirlerin me'yusiyyetleri gibi ye'se düşmüşlerdir. 13

10. ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا﴾ - Razî tefsirinde derki: bu âyetlerin münasebeti noktai

nazarından nazmında güzel bir vechi ma'kul vardır: zira muanid üç halden halî değildir. Ya inadında devam eder, yâhud inadını terketmesi me'mul olur. Yâhud da inadı terkedip teslimiyyet gösterir. İşte Allah tealâ bütün bu âyetlerde bu halleri beyan ile onlara her halette halin muktezasına göre muamele edilmesini müslimanlara emretmektedir. «

قَدْ كَانَتْ لَكُمْ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ فِي إِبْرَاهِيمَ وَالَّذِينَ مَعَهُ إِذْ قَالُوا
لِقَوْمِهِمْ إِنَّا بُرَّاءُ مِنْكُمْ
عَسَى اللَّهُ أَنْ يَجْعَلَ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَ الَّذِينَ كَذَبْتُمْ مِنْهُمْ مَوَدَّةً

kavli birinci hale işarettir. Sonra «

كَاذِبِينَ ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا جَاءَكُمُ الْمُؤْمِنَاتُ

işarettir. Ve bütün bunlarda mekârimi ahlâka sevk ve teşvik eden lâtf tenbihat vardır. Çünkü Allah tealâ bu

üç halin üçünün mukabelesinde de mü'minlere en güzel olan karşılıkla ve en lâyük olan kelâm ile

emreylemiştir. اهـ . Ey o bütün iyman edenler!

﴿إِذَا جَاءَكُمُ الْمُؤْمِنَاتُ مِهَاجِرَاتٍ﴾ Mü'mine kadınlar size muhacir olarak

geldikleri zaman - burada mü'minat ta'biri, iymanın muktezası olan kelimeyi şehadetî zâhiren söylemiş ve

ona münafî bir hal göstermemiş olmaları, yâhûd imtihan ile iymanlarını isbat mevkiinde bulunmaları

ı'tibariyle zâhîrîdir. Yoksa imtihan tabî tutulmalarının ma'nası olmazdı. Ya'ni dari kûfürden dari islâma

hicret ederek mü'miniz diye size geldikleri zaman ﴿فَامْتَحِنُوهُمْ﴾ onları imtihan edin -

kalblerinin de dillerine uygun olduğuna zannınızı galebe ettirecek vechile sınavın. İbni Cerîr ve daha

ba'zılarının İbni Abbas Hazretlerinden rivayetlerine göre Resulullah bu kadınları «

أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَ أَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَ رَسُولُهُ
ءِ ءِ

» kelimeyi şehadetini üzere

Sh:»4910

imtihan eder ve şöyle yemîn verirdi: Bir zevc buğzundan dolayı çıkmadığına billâhi mi? Bir arzdan bir arza

rağbetten dolayı çıkmadığına billahi mi? Ve Allaha ve Resulüne mahabbetten başka bir maksad için

çıkmadığına billâhi mi?

Buharî ve sairede rivayet edildiği üzere Hazreti Aişe radiyallahü anha da demiştir ki: Resulullah

mü'mineleri ancak «

إِذَا جَاءَكَ الْمُؤْمِنَاتُ يُبَايِعَنَّكَ عَلَى أَنْ لَا يُشْرِكَنَّ بِاللَّهِ شَيْئًا

﴿اللَّهُ أَعْلَمُ بِإِيمَانِهِنَّ﴾ «وَلَا» âyeti ile imtihan ederdi. Bu imtihanın sebebi, zira

iymanlarına Allah a'lemdir. - Hakikaten mü'min olup olmadıklarını tamamiyle Allah bilir. Çünkü imanın asıl

rüknü kalbdeki tasdiktir. Kalblerdeki esrara ise ancak Allah muttali' olur. Siz ancak zâhiren bir imtihan ile

denemek suretiyle zâhirî bir ilim edinebilirsiniz onun, için imanın hukmünü zayi' etmemek üzere

deneyin.

Sûrei Nisada geçen «

﴿وَلَا تَقُولُوا لِمَنْ أَلْقَى إِلَيْكُمُ السَّلَامَ لَسْتَ مُؤْمِنًا﴾ kavli

muktezasınca selâm verene, mü'minim diyene, mü'min değilsin diyerek kâfir muamelesi yapmak doğru

olmazsa da muahid bile olsa dari harbden yeni hicret ederek gelenlerin mücerred mü'minim demeleriyle

bir tahkik ve tecrube yapmaksızın derhal hür mü'minlerin her türlü hukuk ve muamelesine mazher

kılınıvermelerinde de mü'minlere bir zarar getirmesi melhuz olan bir ihtiyatsızlık vardır. Evvelâ bir casusluk,

saniyen bir ahid şikenlik, sâlisen diğer bir nifak ve ahlâksızlık gibi fesadlar melhuz olur. Hasılı dari islâmda

beraeti zimmet asıl ise de dari harbden iman iddiasıyla geliş bir beraeti hâdise da'vası demek olduğu ve

imanın asıl rüknü olan tasdik ise umuri hafıyyeden bulunduğu cihetle zâhirde gayrın hukuku noktai

nazarından dahi mu'teber olacak surette her vechile hukmü sabit olabilmek için alâmeti

zâhire

Sh:»4911

olan ıkrarın ona delâletini takviye edecek bir müeyyide lâzımdır ki o da ancak zikrolunduğu üzere bir

imtihan ile tecrübe olunabilir. Onun için hicretlerinin başka bir maksadla değil, halis iyman ile husni niyete

mebni olduğu bir dereceye kadar olsun bilinmek üzere denemeleri iktiza eder. Netekim Sûrei Hucûratta

geçen «

«قَالَتِ الْأَعْرَابُ أَمَّا قُلٌّ لَمَ تُوْمِنُوا وَلَكِنْ قُولُوا أَسْلَمْنَا

âyetinde de bu ma'naya bir işaret vardı. Maamafih burada bu âyet, mutlak değil kadınlar hakkında ayrıca

bir sıyanet ve itinayı ifade eder bir hususiyetle varid olmuştur.

«فَإِنْ عَلِمْتُمُوهُنَّ مُؤْمِنَاتٍ» eğer imtihan üzerine o kadınların mü'mine olduklarını

bilirseniz - «اللَّهُ أَعْلَمُ بِإِيمَانِهِنَّ» karînesiyle müfessirîn demişlerdir ki burada ilim, zannı

galib ma'hasınadır. Muamelâtta zannı galib ile amel vacib olduğuna tenbih için zannı galibe ilim ile ta'bir

buyurmuştur. Ya'ni bu babda sizin için ilmi yakîn mümkün olamazsa da mümkün olabilen ba'zı suâl ve cevap

ile bir tecrübe ve yemîn ve saire gibi karain ve emarattan istidlâl tarikile zannınızı galebe ettirecek kadar bir

ilim ve kanaat hasil olursa ﴿فَلَا تَرْجِعُوهُنَّ إِلَى الْكُفَّارِ﴾ artık o kadınları kâfirlere

iade etmeyiniz -çünkü ﴿لَا هُنَّ حِلٌّ لَّهُمْ﴾ onlar anlara, ya'ni mü'mineler kâfirlere halâl

değildir. ﴿وَلَا هُمْ يَحِلُّونَ لَهُنَّ﴾ anlar da onlara, ya'ni kâfirler de mü'minelere halâl

olmazlar. - Aradaki hurmeti ifade için bu cümlelerin birisi dahi kâfi olabilir idise de hurmetin yalnız bir

tarafından değil, iki taraftan da sübutünü tasrih için tekrar olunmuştur. Yâhud birincisi firkatın husulüne,

ikincisi de yeniden nikâhın men'ne tenbih içindir. Şu halde onları iade etmek lâekal

cebren

Sh:»4912

zinaya sevk etmek gibi bir cinayet olur. Ve bu sebebledir ki bu imtihan âyeti bilhassa kadınların bu

hurmetini muhafaza içindir. ﴿وَأَتُوهُم مَّا أَنْفَقُوا﴾ Bununla beraber etmiş oldukları masrafı

o kâfirlere verin - ya'ni o kadınların bırakıp geldikleri kâfir kocalarının onlara sarf etmiş oldukları mehirleri ne

ise onu o kâfirlere tazminat olarak verin. Bu emir zâhiren mutlak gibi görünürse de teemmül olunca

bunun iadeye tealluk eder bir ahid bulunan muahidler tarafından kaçıp gelmiş oldukları takdire aid olduğu

anlaşılır. Çünkü hiç bir ahid bulunmayan veya fi'len muharib vaz'iyetinde bulunan taraftan kaçıp geldikleri

takdirde kavaidi umumiyyeye nazaran böyle bir tazmin için sebep yoktur. Sebebi nüzul hakkında vârid olan bazı rivayetler de bunun Hudeybiye musalehası ahkâmına mahsus olduğuna delâlet etmektedir. Zira Hudeybiye musalehasının maddelerinden biri şöyle idi: «Kureyşten velîsinin izni olmyarak Muhammede geleni ona reddedecek, Muhammedden Kureyşe geleni ona reddetmiyecekler, Muhammedin akd-ü ahdine dahil olmak arzu eden de ona dahil olacak ilh...» Resulullah ahid müddetinde Kureyşten velîsinin izni olmyarak kaçıp gelen erkekleri mükellef Müsliman bile olsalar velîlerinin mutalebesi halinde iade etmişti. Netekim Kureyşin sulh murahhası olan Süheylin oğlu Ebu Cendeli nasıl reddettiği ve neticesinin ne olduğu yukarılarda geçmişti. Sonra kadınlardan da hicret edip gelenler oldu, halbuki musaleha müzakeresinde erkekler üzerine söz cereyan etmiş, kadınlar hakkında bir şey konuşulmamış, muahedenameye bir sarahat derc edilmemiş idi « **ومن** » lâfzının şumulü ihtimali bulunmakla beraber « **مِنْ ذَكَرٍ أَوْ أَنْثَى** » denilmemişti. Binaenaleyh mes'ele tefsire müsaid ve şübheyi daî idi. İşte bazı rivayata göre bu âyet bunun halli için nâzil

Sh:»4913

olmuş bir imtihan ile iymanına kanaat hasıl olduğu takdirde kadınların iade edilmeyip ancak evli olanların

kocalarına mehirlerinin tazmini suretiyle şübhenin izalesi emrolunmuştu. İlk gelen ve sebebi nüzûl olan kadın hakkında da rivayetler muhtelifir. Bir rivayette ibtida Ukbe ibni Ebi Muaytin kızı Ümmi Gülsüm gelmiş, arkasından da biraderleri Ammar ile Velîd gelip reddini talep eylemişler idi. Bu âyetin nüzulüne binaen redd edilmemiş, sonra Zeyd ibni Hârise radiyallahü anh Hazretlerine nikâh edilmiş idi. Diğer bir rivayette Sübey'a bintil'harsi idi ki müşrik olan Sayfiyy ibni Rahibin, diğer bir rivayette müsafiri mahzumînin tahti nikâhında idi, Mekkeliler talep etmişler, fakat kocasının sarfettiği mehri verip Hazreti Ömer radiyallahü anh tezevvüc etmiş idi. Diğer bir rivayette Ebu Hassan ibni Dahdahanın karısı Ümeyme binti Bişr idi, bu da ledettaleb iade olunmamış, Süheyl ibni Sayfiyy radiyallahü anh tezevvüc etmiş idi. Bu rivayetler sebebin teaddüdü ile mes'elenin Hudeybiye müsalehasına teallukunu gösterir. Fakat Dahhâkten vârid olan rivayette Resulullah ile müşrikler beyninde şöyle bir ahid vardı: «bizden sana senin dininde olmiyan bir kadın gelirse onu bize reddedeceksin, şayed senin dinine girerse zevci bulunduğu takdirde sarf etmiş olduğu mehri zevcine reddedeceksin.» Buna göre âyet doğrudan doğru bu ahidin hukmüne muvafiktir. Balâda Tirmizîden naklolunduğu üzere Sûrenin hepsi Hatıbın mektubu hâdisesi üzerine nâzil olduğu takdirde de bu tazmin meselesi yine bu ahidlerden birinin ahkâmiyle alâkadar olmak gerektir.

﴿وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ أَنْ تَنْكِحُوا نِسَاءَ آبَائِكُمْ إِذَا آتَيْتُمُوهُنَّ أَجُورَهُنَّ﴾

ve o mü'mineleri nikâh etmenizde de kendilerine mehirlerini verdiğiniz takdirde size bir günâh yoktur. -

Çünkü iman edip islâma girmiş olmalarıyla dari harbdeki kâfir kocalarından

Sh:»4914

iftirak ve hurmet hasıl olmuştur. Maamafih eski kocalarının verdiği mehri tazmin kâfi gelmeyip kendilerinede

bedeli bud'u olarak ayrıca mehir lâzım gelir. Mehirlerini kendilerine vermekde de filhal te'diye şart olmayıp

verilmek üzere teahhüd edilmek dahi kâfidir. Mehir tesmiye edilmeden nikâh fasid olmaz, mehri misil lâzım

gelirse de bu âyetde, nefyi cünâh için vermek şart edildiği cihetle tesmiye edilmemek kerahet olacağı

anlaşılır. ﴿وَلَا تُمْسِكُوا بِعِصَمِ الْكَوَافِرِ﴾ kâfirelerin ise ismetlerine yapışmayın -

KEVAFİR; kâferenin cem'i, ISEM; ismetin cem'idir. ISMET; dokunulacak tutamak demek olup gerdanlık,

bilezik, bilek ve hıfz-u siyanet ma'nalarına geldiği cihetle gerek akid ve gerek sebep her hangi bir tutamağa

itlak olunur. Burada murad nikâhlarının butlanmasıdır. Ya'ni dari harbden hicret etmeyip kâfire olarak kalan

veya, ıyazen billah, mürtedd olarak dari harbe iltihak eden kadınlarla aranızda ne bir ismet ne de bir

zevciyyet alâkası olmasın, tutamaklarına tutunmayın, daha türkçesi ellerine yapışmayın, ipleriyle kuyuya

inmeyin ﴿وَأَسْأَلُوا مَا أَنْفَقْتُمْ﴾ hem de sarf ettiğiniz mehri isteyin

﴿وَلَيْسَ لَكُمْ أَنْفِقُوا﴾ o kâfirler de size hicret eden mü'mine kadınlara sarf etmiş

oldukları mehri istesinler - ya'ni tekass edin, fazla alacaklı çıkarsanız isteyin, borçlu kalırsanız «

﴿ذَلِكُمْ﴾ bu dinlediğiniz hükümler « وَأَتَوْهُمْ مَا أَنْفَقُوا ط

﴿يَحْكُمُ بَيْنَكُمْ﴾ Aranızda hukmediyor - ma'hud ﴿حُكْمُ اللَّهِ﴾ Allahın hukmüdür.

﴿وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ﴾ ve Allah, alîm, kâfirlerle siz mü'minler arasında hüküm veriyor

hakîmdir. İlmiyle hikmetinin ıktızasını

Sh:»4915

﴿وَإِنْ فَاتَكُمْ شَيْءٌ مِنْ أَزْوَاجِكُمْ﴾ ve eğer sizin zevcelerinizden bir teşri' buyurur.

﴿فَعَاقَبْتُمْ﴾ sonra da siz şey sizden fevt olur, ya'ni kaçıp dari harbe geçer ve tazmin edilmezse 11.

muakıb olursanız -ekser müfessirîn burada muakabenin ukubetten değil, teakub gibi nevbet ma'nasına

ukbeden olduğunu söylemişlerdir ki şöyle demek olur. Sonra da nevbet sizin olur. Ya'ni onların

kadınlarından iyman ile size hicret eyliyenler bulunur, bu suretle tazminat vermek nevbeti size düşerse,

yâhud bazılarınin dediği gibi ukubetden olduğuna göre: siz de çarpışıp ganîmet alırsanız

﴿فَاتُوا الَّذِينَ ذَهَبَتْ أَزْوَاجُهُمْ مِثْلَ مَا أَنْفَقُوا﴾ zevceleri gitmiş

olanlara ettikleri masrafın mislini verin - verilecek tazminattan bu kadarını bunlara mahsub edin, yâhud

alınan ganîmetten evvelâ bunların zayıtı kadarını ayırıp verin ﴿وَاتَّقُوا اللَّهَ﴾ ve Allahdan

korkun - alacağınızda vereceğiniz de onun hükmüne riayetle müttakî olun, ikabından korunun

﴿الَّذِي أَنْتُمْ بِهِ مُؤْمِنُونَ﴾ o Allah ki sizler ona ıyman etmiş mü'minlersiniz - ıymanın

muktezası ise başkasından çekinmeyip ancak ondan korkmak ve onun vikayesiyle korunmaktır.

12. ﴿يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِذَا جَاءَكَ الْمُؤْمِنَاتُ يُبَايِعْنَكَ﴾ - Bu âyetin

fetih günü nâzil olup Resulullahın Safa üzerinde erkeklerden biy'at aldığı sıra Resulullah namına Hazreti

Ömerin de aşağıda kadınlardan bi'at aldığını İbni ebî hatim Mukatilden rivayet eylemiş ise de yukarıda

Hazreti Aişeden varid olan rivayette bunun da imtihan âyetiyle beraber nâzil olmuş bulunduğu, Tirmizîden

de bütün Sûrenin Hâtib İbni ebî

Sh:»4916

Belteanın mektubu hadisesi üzerine nüzülü anlaşılıyordu, İmam Ahmed ibni hanbel, Nese'î, İbni Mace ve

Tirmizî sahih diyerek Ümeyme binti Rükayye radiyallahü anhadan şöyle rivayet etmişlerdir: müşarünileyha

demıştirki: ben Resulullahı biy'at edelim diye vardığımda bizden Kurândaki «

﴿أَنْ لَا يُشْرِكَنَّ بِاللَّهِ شَيْعًا﴾ âyeti vechile biy'at aldı, nihayet «

güçleri takatleri yettiği derecede» buyurdu, biz de Allah ve Resulü bizlere kendimizden daha erham, yaresulallah! Bize müsafaha etmezmissin? Dedik, «ben kadınlara müsafaha etmem, ancak yüz kadına sözüm bir kadına sözüm gibidir» buyurdu. Ba'zı rivayetlerde Resulullah kadınların biy'ati zamanında mubarek eline bir sevb koyardı, ba'zılarında da bir bardağa su koyup mubarek elini daldırır, sonra da kadınlar ellerini daldırırlardı diye varid olmuştur. Meşhur ve mu'temed olan budur ki kadınlarla müsafaha etmemiştir. Maamafih Resulullahın kadınlardan biy'at alması bir kerre değil, müteaddiddir. Medinede de olmuş, fetihten sonra Mekke'de de olmuştur. Mekke'deki bîy'atte Ebu süfyanın zevcesi olup Uhud vak'asında seyyidüşşüheda' Hazreti Hamzenin şehadetine müşevvikiği ve na'şine karşı gösterdiği gayz ve husumeti sebebiyle balâda naklettiğimiz vechile fetih günü eman verilmeyip katledilmesi emir verilmiş bulunan Hindin biy'ati fıkrasını gerek tefsirler ve gerek hadîs kitablari naklederler. Yezid ibni Sekenin kızı Esmâ radıyallahü anha hadîsinde şöyle demiştir: ben Resulullah'a bîy'at eden kadınların içinde idim, Utbenin kızı Hind de kadınlar arasında idi, Resulullah sallallâhü aleyhi vesellem âyeti okudu «

عَلَىٰ أَنْ لَا يُشْرِكَنَّ بِاللَّهِ شَيْئًا» buyurduğunda Hind «Erkeklerden kabul

etmediğini bizden kabul edeceğine nasıl ihtimal verebiliriz» dedi, ki bu emrin lüzumu belli demiş oluyordu,

sonra « وَلَا يَسْرِقَنَّ »

Sh:»4917

buyurduğunda Hind «ba'zan Ebu süfyanın malından haberi olmaksızın bir şey aldığım olurdu, o bana halâl

olurmu? Dedi, Ebu Süfyan da «geçmişte ve gelecekte benden her ne aldınsa o sana halâldır» dedi,

Resulullah tebessüm buyurdu ve Hindi tanıdı da «sen Hind binti Utbesin ha» buyurdu, o da evet ya

nebiyallah! Geçmiş afiv buyur dedi «عَفَا اللَّهُ عَنْكَ» buyurdu, sonra «وَلَا يَزْنِينَ»

buyurdu, Hind, hiç hurre olan kadın zina eder mi? Dedi. Cahiliyye de zina ekseriyya cariyelerde olur, hürre

zina etmez denirdi, ona binaen cahiliyyede bile ekseriya hür kadınlar zina etmezken islâmda öyle şey

olurmu? Demek istiyordu, «وَلَا يَقْتُلْنَ أَوْلَادَهُنَّ» buyurduğunda. Hind, biz onları küçük iken

büyüttük, fakat büyüdüklerinde sen katlettin» dedi, oğlu Hanzale ibni ebî süfyanı kasd ediyordu. Çünkü

Bedir günü maktul olmuştu. Hazreti Ömer gülmekten katıldı, Resulullah tebessüm buyurdu, sonra «

وَلَا يَأْتِينَ بِبُهْتَانٍ» buyurduğunda Hind, «vallahi bühtan çok çirkin bir şeydir, Allah tealâ hep

rüşd ve mekârimi ahlak emrediyor» dedi sonra «وَلَا يَعْصِيَنَّكَ فِي مَعْرُوفٍ» buyurdu,

Hind de «vallahi biz bu meclise nefsimizde hiç bir şeyde sana isyan maksadiyle gelmedik» dedi. Ve yine

rivayet olunuyorki burada Kadınlardan ilk evvel Peygambere biy'at eden Ümmi sa'd ibni muaz ve Kebşe

binti rafi' ile beraberlerindeki kadınlar idi. «رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُنَّ».

﴿وَلَا يَقْتُلْنَ أَوْلَادَهُنَّ﴾ - Bunda bilhassa Arabların « وَأَدُّ بَنَاتٍ » dedikleri kız

evladlarını öldürmek adetinin nehyi dahi dahil ise de nassın zâhiri erkek ve dişi hepsinden eamm olduğu

gibi mutlak katlin nefyi gerek mübaşeret ve gerek tesebbüb suretiyle olsun her nevi' katle dahi şamil olur.

Binaenaleyh bunda gerek ruh nefh edilmiş ceninin iskatı gerek bakımında ihmal yüzünden çocuğun

ölümüne sebebiyyet verilmesi ve gerek sair envai katlin hepsi

Sh:»4918

dahil demektir.

﴿وَلَا يَأْتِينَ بِبُهْتَانٍ يَفْتَرِينَهُ بَيْنَ أَيْدِيهِنَّ وَأَرْجُلِهِنَّ﴾ - Elleri ve

ayakları arasında iftira edilen bühtan, başka bir kadının doğurmuş olduğu çocuğu alıp veya kendi

doğurduğu ile değiştirip ben doğurdum diyerek kocasına isnad etmesidir. Gerçi bunun başka bir erkekten

gayri meşru' olarak almış olduğu bir çocuğu kocasına isnad etmesi ma'hasına olması ihtimali dahi yok değil

ise de bu önce geçen « وَلَا يَزْنِينَ » de dahil olduğu için burada bu ihtimal sakıttır. Maamafih «

﴿بَيْنَ أَيْدِيهِنَّ وَأَرْجُلِهِنَّ﴾ ta'biri yalnız furucdan değil, zattan kinaye olarak kendi

nefislerinden uydurdukları her nevi' bühtane şamil olmak daha muvafıktırki fi'li cinayetlerin nefyinden sonra

kavli olan cinayetler nefyedilmiş demek olur. Binaenaleyh bunda kazf, giybet, nemîme ve saire tarzında

yapılması melhuz olan bühtandan, yalandan, sahtekârlıktan nehiy vardır.

﴿وَلَا يَعْصِيَنَّكَ فِي مَعْرُوفٍ﴾ ve sana hiç bir ma'rufu ita'at etmeyecekler - ya'ni

gerek ma'ruf ile emir ve gerek münkerden nehiy, hiç birine asî olmayıp itaat edecekler. Zira isyan ya emre

karşı veya nehye karşı olur. Emrin ma'ruf ve meşru' olması ma'ruf ile emrolunmasında, nehyin ma'ruf ve

meşru' olması da münkerden nehy olmasındadır. Bunun için burada « فِي مَعْرُوفٍ » kaydi emre de

nehye de şamildir. « وَأَمْرٌ بِالْمَعْرُوفِ » misalinde Resulullahın ancak ma'ruf, ya'ni meşru' ve

müstahsen ile emir ve ancak münkerden nehy edeceği ma'lûm olduğu halde « فِي مَعْرُوفٍ »

kaydinin tasrih edilmesi Halika ma'siyet olan hususta mahluka tâat caiz olmayacağına tenbih ile «

« إِنَّمَا الطَّاعَةُ فِي الْمَعْرُوفِ » mazmununa işaretidir. «

« لَا يُكَلِّفُ اللَّهُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا » buyurulmuş olduğu için bir kimseye vüs'unun

haricinde bir teklif de ma'ruf olmaz münker olur. Onun için yukarıda rivayet edildiği

üzere

Sh:»4919

Resulullah burada bir tefsir kabîlinden olmak üzere « **فِيمَا اسْتَطَعْنَ وَأَطَقْنَ** » diye istitaat ve

takati beyan buyurmuş idi. İşte kadınlar bu şartlar üzerinde itaat için biy'ate geldikleri vakit

﴿ **فَبَايَعْنَهُنَّ** ﴾ sen de onlara biy'at ver. ﴿ **وَاسْتَغْفِرْ لَهُنَّ اللَّهُ** ﴾ ve onlar için Allaha

istiğfar da ediver -ya'ni biy'atten fazla olarak günâhlarının afiyle sevaba nailiyyetleri için Allahdan mağfiret

de dileyiver. Bu suretle mağfiret Peygamberin elinde değil, Allaha ait bulunduğunu ve günâhların afi

hususunda Peygamberin salâhiyeti ancak mağfirete duâ ile şefaât kazıyyesi olduğu da anlatılmış oluyor.

﴿ **إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ** ﴾ Çünkü Allah gafurdur rahîmdir. - Binaenaleyh biy'atlerine

sadakat ederlerse geçmiş günâhları ne kadar çok olsa da mağfiret eder ve rahmetiyle ikram eyler.

Erkeklerle dahi bu âyet mucebince biy'at alındığını Buhârî ve Müslim ve Beyhekî Esmâ ve sıfatta Ubade ibni Samit radiyallahü anh hazretlerinden şöyle rivayet etmişlerdir: demiştir ki: biz Peygamber sallâllahü aleyhi vesellem Hazretlerinin huzurunda idik şöyle buyurdu: bana şunlar üzerine biy'at edersiniz: «Allaha hiç bir şey şirk koşmamak, zina etmemek, sirkat etmemek «el'âye...», Bunun üzerine içinizden her kim vefa ederse ecri Allahadır ve her kim bunlardan bir şey yapar da onunla ıkab olunursa o da keffarettir. Her kim

de bunlardan bir şey yapar, Allah da onu setrederse o da Allaha aiddir, dilerse ona azâb eder, dilerse mağfiret eyler.

Müslim ve Esmâ-ü sıfatta Beyhekî senedleriyle Ebu Zerri Gfârî radiyallahü anhten, o Resulullah sallâllahü aleyhi vesellemeden, o Cibril aleyhissalâtü vesselâmdan

Sh:»4920

o Allah tebareke ve tealâdan şu hadîsi kudsiyi rivayet eylemişlerdir: Allah tealâ buyurmuştur ki ey kullarım!

Haberiniz olsun ki ben zulmu kendime haram ettim, size de aranızda haram kıldım, binaenaleyh birbirinize

zulmetmeyiniz, ey kullarım! Sizler gece ve gündüz hatalar yaparsınız ben ise künâhları mağfiretimle

örterim, ehemmiyet vermem, o halde bana istiğfar ediniz ki size mağfiret edeyim, ey kullarım! Sizler hep

açsınızdır. Ancak benim it'am ettiklerim müstesnadır. Onun için benden isteyiniz ki size yiyecek vereyim. Ey

kullarım! Sizler hep çıplaksınızdır, benim giydirdiklerimden başka. Onun için benden giyecek isteyin ki sizi

giydireyim. Ey kullarım! Sizin evveliniz, âhiriniz, İnsiniz, Cinniniz içinizden en temiz kalbli bir adam

gidişinde olsa o benim mülkümde bir şey artırmaz, ey kullarım! Sizin evveliniz âhiriniz ve İnsiniz Cinniniz

içinizden en fena kalbli bir adam gidişinde olsa o benim mülkünden bir şey eksiltmez. Ey kullarım! Sizin evveliniz âhiriniz ve İnsiniz Cinniniz hepiniz bir yere toplanıp benden isteseler de ben sizlerden her insana istediğini versem o benim mülkünden bir şey eksiltmez, denize bile bir iğneyi bir kerre daldırmakla ne eksilir. Ey kullarım! Sade sizin amellerinizdir ki ben onu size karşı hıfz eder saklarım. Onun için hayır bulan hemen Allaha hamd etsin, onun gayrisini bulan da ancak kendini levm etsin».

13. ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا﴾ - Biy'atten sonra bütün mü'minlere bir nasihat olan bu

âyet Surenin hasılını talhis ile âhirini evveline irca' ve ye'isten tahzir ile Âhîret ve istıkbal için şevk ve ümidi takviye ve aynî zamanda sûrei Saffin bünyanı mersus mazmununa bir ta'biyedir. Ey

Sh:»4921

o bütün iyman edenler ﴿لَا تَتَوَلَّوْا قَوْمًا غَضِبَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ﴾ Allahın gadab

ettiği bir kavmi dost tanımayın - onların velâyetlerine tutunmayın, tarafdarlık etmeyin, bir şeylerine heves edip de meyl etmeyin. Allahın gadab etmiş olduğu kavim ta'biri ekseriya Yehudîler hakkında varid olduğu cihetle burada da murad onlar denilmiş. Bundan sonraki Surede Benî israilden bahsolması da bununla

mütenasib bulunmuş ise de onlarla müvalâtda bulunan münafıklar veya Sürenin yukarısiyle münasebetine

nazarandır. Müşrikler ve bhusus Kureyş müşrikleri olması ihtimalleri de söylenmiştir. Fakat « قَوْمًا »

nekire olarak iyrad edilmiş bulunduğu cihetle bundan murad muayyen ve ma'hud bir kavme münhasır

olmayıp zikrolunan vasf ile muttasıf her hangi bir kavme şamil olmak gerektir. Zira gadabın veya nehyin

sebebi olmak üzere beyan buyurulan şu vasf, onların vasfı mümeyyizleriyle bir ta'rifi demektir.

﴿قَدْ يَيْسُوا مِنَ الْآخِرَةِ كَمَا يَيْسَ الْكُفَّارُ مِنْ أَصْحَابِ

الْقُبُورِ﴾ onlar Âhıretten ümidi öyle kesmişlerdirki eshabı kuburdan kâfirlerin me'yus oldukları gibi

ye'se düşmüşlerdir. - Âhıretten ümidi kesmiş olan me'yuslar ise İblîs gibi fırsat buldukça her fenalığı yapar,

kendilerine yarıklık edenleri de ye's ile Cehenneme sürüklerler.

﴿مِنْ أَصْحَابِ الْقُبُورِ﴾ da iki ma'na vardır: birisinde « مِنْ » beyaniyye olarak kâfirleri

beyan olur. Eshabı kuburdan olan kâfirlerin me'yusiyyeti gibi demek olur. Çünkü ölmüş, kabre gitmiş olan

kâfirler Cehennemdeki ebedî mevki'lerini görmüş, âhıret ni'metlerinden mahrumiyetleri tebeyyün etmiş, ne

ileride bir şey kazanmak ne de gerideki dirilerden bir imdad almak ihtimali kalmamış olduğundan her

vechile ümidleri kesilmiş, yeisleri tamamen tehakkuk

Sh:»4922

eylemiş bulunur, obirisinde de « مِنْ » ibtidaiyye olarak ye'se tealluk eder, kâfirlerin eshabı kuburdan

me'yus olmaları ya'ni ölülerin ba'sinden hayatından ümid kesmiş bulunmaları gibi demek olur. Hasılı, yeis

bir küfürdür, gadabı ilahîyi da'vet eder «

لَا يَأْتِسُ مِنْ رَوْحِ اللَّهِ إِلَّا الْقَوْمُ الْكَافِرُونَ » dur. Onun için âhiretten

ümidi kesmiş olanlardan sakınmalıdır. Hemen Haktealâ kalblerimizi yeisten koruyup neş'ei iyman ve ümidi

rıdvan ile zevkyab buyursun.